Умберто ЕКО

ВІДКРИТТЯ АМЕРИКИ

ТЕЛМОН. Добрий вечір. На годиннику — 19.00, сьогодні 11 жовтня 1492 року, і ми готуємося вийти на прямий зв'язок з флагманським кораблем експедиції Колумба, яка до 6-ої ранку завтра, 12 жовтня 1492 року, має доправити першого європейського моренавта до берегів нової землі, нової планети, якщо дозволите мені таку метафору... це саме та terra incognita, якою марило стільки астрономів, географів, картографів і мандрівників. Дехто вважає її Індіями, куди таки вдалося дістатися якщо не зі сходу, то з заходу; інші ж припускають, що це взагалі новий континент — велетенський і недосліджений. З цієї миті і впродовж наступної доби наша радіотелевізійна компанія не припинятиме мовлення; ми підтримуватимемо зв'язок із флагманським кораблем, "Санта-Марією", за допомогою встановленої там телекамери, а також із станцією на Канарах, із телецентром Сфорца у Мілані й університетами у Саламанці та Віттенберзі. Біля мене — професор Леонардо да Вінчі, визначний учений і футуролог, який у міру потреби надаватиме необхідні пояснення стосовно технічних особливостей цього надзвичайного починання. Передаю слово тобі, Станьо.

СТАНЬО. Як вам уже відомо, відеозв'язок можна буде встановити тільки в момент висадки. Телекамеру прикріплено до фігури на носі каравели, але антену, змонтовану на марсі грот-щогли, можна буде ввімкнути лише тоді, коли марсовий матрос-дозорець припинить спостерігати за обрієм, а вітрила спустять. На якій стадії свого епічного плавання перебувають наразі три каравели? З завмиранням серця стежимо ми за найбільшим починанням в історії людства, за початком нової ери, яку дехто вже пропонує називати "новим часом". Так, людина залишає позаду середньовіччя і робить новий крок у своїй духовній еволюції. Схожі почуття проймають, вочевидь, і технічних працівників на мисі Канаріас... Та про це ми запитаємо в Руджеро Орландо, який залишив осідок уряду в Палаццо Монтечіторіо спеціально для того, щоб

долучитися до створення цієї історичної телехроніки. Орландо, ти мене чуєш?

ОРЛАНДО. Так? Чую тебе. Ти мене чуєш?

СТАНЬО. Руджеро?

ОРЛАНДО. Так? Ти мене чуєш?

СТАНЬО. Ти мене чуєш, Руджеро?

ОРЛАНДО. Як я вже сказав, чую тебе добре. У нас на мисі Канаріас панує неабияке напруження. Місце, де перебувають цієї миті три галери Христофора Колумба...

СТАНЬО. Перепрошую, Руджеро, але мені здається, що це не галери...

ОРЛАНДО. Хвилинку... мені підказують... Тут, у центрі управління, стоїть пекельний галас, бо триста босих кармелітів саме правлять водночас триста врочистих мес, що має посприяти успішному завершенню плавання... А, так, насправді це не галери, а шхуни. Шхуни! Шхуна — це типове судно...

СТАНЬО. Вибач, Руджеро, але я чув, що йдеться про каравели...

ОРЛАНДО. Що? Нічого не чути... тут страшенний гамір ... А, й справді, як я вже казав, мова про три каравели: "Нінью", "Пенту"... ні, стривайте, "Пінту" і "Санта-Редеґонду".

СТАНЬО. Перепрошую, Руджеро, але в повідомленні Національної Пресової Агенції згадано про "Санта-Марію"...

ОРЛАНДО. Справді, мені тут теж підказують, що то "Санта-Марія"... маємо, таким чином, дві версії. У будь-якому разі, каравела — це типове судно, невелику модель якого для мене недавно зробили... На мені, до речі, ви бачите мундир юнги іспанського флоту. Отже, каравели...

ТЕЛМОН. Вибач, Руджеро, що перебиваю, але поруч зі мною — професор Вінчі, який може розповісти нам про те, що саме приводить каравели в рух...

ЛЕОНАРДО. Яннемй ан акилев яцитп едно...

ТЕЛМОН. Секундочку, до уваги апаратної на Віа-Теулада... Професор Вінчі має химерну звичку говорити справа наліво, тому відео треба прокрутити задом наперед. Пам'ятаєте, саме через це й було передбачено дев'ятисекундну паузу між записом і виходом в ефір. Готові? Прокрутити задом наперед, чуєте?! Поїхали!

ЛЕОНАРДО. Онде птиця велика на ймення...

ТЕЛМОН. Перепрошую, професоре Вінчі, але нас дивляться двадцять мільйонів телеглядачів... Можливо, доречно було б висловлюватися трохи простіше...

ЛЕОНАРДО. Гаразд, даруйте. Отже, каравелу урухомлює система, відома як wind and veil, себто "вітер і вітрило", а на поверхні вона тримається з огляду на закон Архімеда, згідно з яким тіло, занурене в рідину, виштовхується вгору з силою, що відповідає масі витісненої цим тілом рідини. Вітрила, ключовий елемент системи, піднімаються на трьох щоглах — грот-щоглі, бізань-щоглі та фок-щоглі. Особливу функцію виконує бушприт, до якого кріпиться клівер, і бом-клівер, а фор-брамсель і контр-бізань допомагають лягати на правильний курс.

ТЕЛМОН. А сам морський корабель прибуває на місце призначення у тому самому стані, в якому вийшов у море, чи під час плавання від нього відокремлюються якісь ступені?

ЛЕОНАРДО. Скажу вам таке: на морському кораблі відбувається процес поступового виснаження, званий зазвичай kill and drawn чи то пак "убивай і топи". Коли хтось із моряків дозволяє собі некоректну поведінку стосовно адмірала, то його просто б'ють по голові і викидають у море. Це, так би мовити, mutiny show-down або ж критична мить придушення бунту. На "Санта-Марії" ми спостерігали вже три фази зазначеного процесу, і саме вони дали адміралові Колумбу змогу відновити контроль над морським кораблем і керувати ним, так би мовити, в ручному режимі... У таких випадках адмірал має виявляти неабияку пильність і слушної миті втручатися в перебіг подій...

ТЕЛМОН. Бо інакше втратить контроль за тим, що відбувається на борту, зрозуміло. А скажіть-но мені, яку технічну функцію покладено на юнгу?

ЛЕОНАРДО. О, надзвичайно важливу. Його функція полягає у feeding back. Для широкого загалу це можна перекласти як "випускний клапан". Я вже давно займаюся цією технічною проблемою і, якщо хочете, покажу вам деякі свої малюнки на анатомічну тематику...

ТЕЛМОН. Дякую, професоре Вінчі, але, схоже, настав час зв'язатися зі студією в Саламанці. Слово тобі, Бонджорно!

БОНДЖОРНО. Вітаю! Сьогодні, в цей радісний день, ми зібралися тут, у студії "Саламанка-1", щоб поспілкуватися з кількома мудрими головами; їхня думка, як то кажуть, таки щось трохи важить. Перше питання адресуємо вельмишановному панові ректору Саламанського університету... будь ласка, станьте ось тут, де позначено крейдою. Скажіть, пане ректоре, що ж це за Америка, про яку тільки й мови останнім часом?

РЕКТОР. Дим, ось що це таке, — дим!

БОНДЖОРНО. Вибачте, пане ректоре, але наші експерти вважають, що це кон... так, континент.

РЕКТОР. Та ні, яке там... шкода, знаєте, що у вас такі експерти. Я в цьому випадку опираюся на Птолемеїв "Альмагест". Перевірте і самі побачите, що ймовірність щось там знайти просто мізерна. Адмірал Колумб стверджує, що можна "шукати Схід на Заході", але це твердження абсолютно безпідставне. Адже всім відомо, що земля закінчується за Геракловими стовпами, а те, що трьом каравелам буцімто пощастило залишитися цілими й неушкодженими поза вказаними межами, — просто наслідок такого собі телеобману, спричиненого втручанням диявола. Вся ця авантюра з Колумбом — це, звісно, результат слабкості, яку виявила компетентна влада стосовно гідної хіба студентів суперечки; свої міркування на цю тему я маю намір викласти у книжці, яку саме готую для видавництва "Русконі". З іншого боку, навіть якби таке плавання можна було здійснити, то морським кораблям унаслідок нестачі ангельського палива неминуче забракло б автономності. Бачите, як навчають різні собори, основне питання полягає в тому, скільки ангелів може поміститися на вістрі голки, але ніде в соборних документах немає жодної згадки про те, що ангели можуть перебувати і на вершині фок-щогли. То були б лише вогні святого Ельма, а отже — диявольські прояви, нездатні допровадити каравелу до землі обітованої чи, коли ваша ласка, незнаної.

БОНДЖОРНО. Усе це дуже складно, і я й гадки не маю, що сказати... Подивимось, до якого рішення прийдуть наші експерти, а вам — успіху на "Що? Де? Коли?"! Ми ж поговоримо зараз із ще одним дуже важливим експертом, до думки якого варто прислухатися. Це — декан Королівського картографічного товариства Португалії. Отже, пане декане, як ви гадаєте, Колумб справді пливе до Індій?

ДЕКАН. Це непросте питання... Колумб завинив тим, що взявся шукати відповідь на нього емпіричним шляхом, а не підійшов до

визначення проблеми по суті. Бачте, non sunt multiplicanda entia sine necessitate... тобто не слід множити сутності без потреби. Такий хід думок приводить нас до твердження про існування одної-єдиної Індії. Виходячи з цього, Колумб мав би рано чи пізно досягнути крайньої східної точки азійських земель, а точніше — гирла річки Уссурі. Якби це справді було так, то експедиція не мала б сенсу, оскільки ті краї не відіграють у світі жодної ролі ні з погляду політики, ні з погляду географії. Ще він міг би висадитися на східному узбережжі острова Сіпанґо, але тоді економіку Середземномор'я скоріш за все спіткали б серйозні негативні наслідки. Серед тамтешнього населення побутує згубний звичай запозичувати чужі технічні винаходи й імітувати їх, використовуючи напівпровідникові технології, а тому ринок морських республік затопили б тисячі досконало зімітованих каравел, які коштували б значно менше, ніж у Європі. За таких обставин у Венеційській республіці неминуче почалася б економічна криза, якщо тільки влада на чолі з дожем не розглядає можливості спорудження нових корабелень у Порто-Марґера — а це мало б руйнівні наслідки для рівноваги в лагуні...

БОНДЖОРНО. Зрозуміло. У нас тут присутній також декан факультету права Ґранадського університету, який розповість нам про юридичні аспекти цього відкриття. Багато хто запитує, кому належатимуть нові землі. Отже, кому належатиме та частина океану, яку перетинає Колумб?

ДЕКАН. З погляду міжнародного права це вельми серйозне питання. Насамперед маємо тут проблему розподілу територій між Іспанією і Португалією... навряд чи я значно випереджу події, якщо скажу, що треба скликати конференцію — наприклад, у Тордесільясі, — і провести ідеальну демаркаційну лінію між сферами впливу...

ЕЛІО СПАРАНО. Перепрошую, Бонджорно... Говорить студія Сфорца в Мілані. У нас тут зібралася група визначних міланських юристів, які не згідні з такою постановкою питання і стверджують, що це абсурдно. Якщо йти таким шляхом, то, враховуючи ще одну морську потугу —

Англію, ми рано чи пізно дійдемо думки, що колись ці нові землі будуть поділені на три сфери впливу — англосаксонську, іспанську та португальську... Це ж фантастика! Був у нас тут професор Трімаркі, який хотів щось сказати на цю тему... Професоре! Де ви? Хвилинку... Так? Мені щойно повідомили, що професор унаслідок банального інциденту не зміг виїхати з університету. Гаразд, у такому разі передаю слово студії у Віттенберзі. Піппо Баудо?

БАУДО. Говорить телестудія у Віттенберзі. Ми хотіли б запитати дещо в молодого, але вже досвідченого богослова-августинця з Віттенберґа — одного з тих, на кого наша свята Католицька Церква покладає особливу надію. Скажіть, докторе Лютер, на вашу думку, ця висадка призведе до справжньої революції в історії людства, що матиме вагомі і тривалі наслідки?

ЛЮТЕР. Знаєте, революції бувають не тільки технологічного характеру. Трапляються часом і внутрішні зміни, які можуть призвести до набагато більших, справді драматичних і піднесених результатів...

БАУДО. Блискуча відповідь... Невже ви хочете сказати, що в майбутньому можуть відбутися якісь внутрішні переміни, здатні наробити галасу більше, ніж ось це велике наукове відкриття?

ЛЮТЕР. Не вірте, не вірте...

БАУДО. О-о, дуже загадково. Знаєте, сміх та й годі, але я ладен уже вам повірити. У мене взагалі девіз: "Вір пильно і гріши сильно". Ха-ха!

ЛЮТЕР. Гарний вислів. Ви не могли б мені його записати?

СТАНЬО. Секундочку, перепрошую... Через звуковий канал до нас долинають якісь голоси... Здається, вони побачили землю! Ось, виразно чути, що там кричать: "Земля, земля!" Орландо, ти теж це чуєш?

ОРЛАНДО. Тут у нас не чути нічого. Хвилинку, зараз я поцікавлюсь, які останні новини отримувала станція на Азорах...

СТАНЬО. Так, вони справді побачили землю. Корабель швартується... Все, вони висадилися!!! Сьогодні, 12 жовтня 1492 року, людина вперше ступила на берег Нового Світу. Орландо, що там кажуть?

ОРЛАНДО. Значить так... з останніх повідомлень випливає, що висадку відкладено на місяць, а земля, яку побачили моренавти, виявилася одним із Ліпарських островів.

СТАНЬО. Та ні, Орландо, я ж ясно чув...

ТЕЛМОН. Алло?! Так? Ага. Рацію мають обоє — і Станьо, й Орландо. Корабель справді кинув якір, як стверджував Станьо, проте не біля твердої, так би мовити, землі, а біля Сан-Сальвадора — острівця у Карибському архіпелазі... один географ уже запропонував охрестити ту частину океану Морем Супокою. Та ось увімкнулася нарешті телекамера, змонтована на носі флагманського судна. Бачимо, як Христофор Колумб ступає на берег, щоб установити там стяг його католицької величності! Це грандіозне видовище... З-під пальм назустріч моренавтам виходить група якихось прикрашених пір'ям осіб. Зараз ми почуємо перші слова, які промовить людина в Новому Світі. Заговорити збирається моряк, що йде попереду, — боцман Бачіччін Пароді...

ПАРОДІ. От холера, адмірале, вони ж голі!

СТАНЬО. Що він сказав, Орландо?

ОРЛАНДО. Чути було не дуже добре, але це явно не умовлені заздалегідь слова... Мені тут підказують, що йдеться, напевне, про феномен перехоплення розмов. Схоже, в Новому Світі таке трапляється частенько... Але увага! Говоритиме адмірал Колумб!

КОЛУМБ. Це маленький крок для моряка, але великий — для його католицької величності... Холера ясна, що це у них на шиї? До дідька! Це ж золото! Золото!

ОРЛАНДО. Завдяки телекамері перед нами розгортається достоту грандіозне видовище! Моряки зриваються з місця і біжать до тубільців великими, просто-таки величезними стрибками. Це — перші стрибки людини в Новому Світі. Вони знімають із шиї в тубільців зразки мінералів Нового Світу і складають їх до чималих пластикових мішків... Ось тубільці, намагаючись утекти, заходяться і собі високо стрибати; через незначну силу тяжіння вони просто позлітали б у повітря, якби моряки не прикріпили їх до землі важкими ланцюгами... А тепер бачимо, що тубільців, як то заведено у цивілізованому світі, вже вишикувано у рівну колону, моряки ж вирушають тим часом назад до кораблів із тяжкими мішками, які наповнено зразками місцевих мінералів. Мішки, видно, важелезні; щоб зібрати їх і донести до кораблів, треба було докласти немало зусиль...

СТАНЬО. Ось вона — ноша білої людини! Так, цього видовища ми не забудемо ніколи. Віце-президент Де Фео вже надіслав вітальну телеграму. Сьогодні розпочинається нова фаза в історії нашої цивілізації!

1968

ВСЕСВІТ. — 2013. — № 1-2.

МАСЛЮХ Андрій, переклад з італійської, 2013.